

20. Федосов В. М. Теорія фінансів : підручник / за ред. Федосов В. М., Юрій С. І. – К. : Центр учбової л-ри, 2010. – 576 с.
21. Щодо оптимізації боргової політики держави.

Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/783>. – Назва з екрана.

УДК 336.221

ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

К. В. Ілляшенко, кандидат економічних наук; Г. М. Левченко

У будь-якій країні податкова система виступає основою економічної системи. Вона забезпечує як фінансову основу держави, і є головним знаряддям реалізації її економічної доктрини. Податки є об'єктивним суспільним явищем, саме тому при побудові податкової системи слід виходити з реалій соціально-економічного стану країни.

У доходах бюджету кожної держави податки становлять високий відсоток, адже вони є основним джерелом його наповнення. Витрати держави плануються залежно від розміру дохідної частини, тобто від обсягу зібраних податків. Але якщо у країні в ході планування бюджету виявляється його дефіцит, уряд, запроваджуючи нові податки, обов'язкові збори та платежі, повинен передбачати можливі негативні наслідки, насамперед для населення та підприємців.

Саме через вищезазначені проблеми особливої уваги заслуговує прогнозування розмірів доходів Державного бюджету, що було залишається актуальним науковим завданням за будь-яких економічних умов, а особливо в період фінансово-економічної нестабільності. Передбачення майбутніх розмірів надходжень податків зборів до державної казни дає змогу уряду країни ефективно керувати видатковою частиною бюджету.

Питаннями прогнозування податкових платежів до Державного бюджету України займалося чимало українських і зарубіжних науковців, серед яких найбільше відзначилися

О. С. Башуцька, В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова, Ю. М. Воробйов, Л. З. Сітшаєва, С. Л. Мала, Б. А. Карпінський, А. В. Бодюк, С. П. Дусяк, С. І. Кривенко, В. С. Дубель, Т. В. Василькова, М. С. Лаба, Т. М. Єгорова, І. О. Горленко, Д. О. Тарантул, А. А. Степаненко, В. П. Мартинюк, М. М. Свердан, О. В. Корзаченко та ін.

Дослідити основні підходи до прогнозування податкових надходжень до бюджету та запропонувати найоптимальніші з них, а також здійснити прогнозування надходжень основних податкових платежів і провести порівняння з прогнозованими їх значеннями, що закріплені на законодавчому рівні.

Для досягнення зазначеної вище мети були поставлені такі завдання: здійснити детальний аналіз можливих підходів до прогнозування податкових надходжень; розглянути основні чинники, які впливають на розмір податкових надходжень; проаналізувати обсяги залучення податкових надходжень протягом 2008–2011 рр.; провести розрахунок прогнозних податкових платежів до бюджету.

Незважаючи на велику кількість іноземних досліджень і вітчизняних наукових розробок з питань створення нової та вдосконалення існуючої методики і методології бюджетного планування та прогнозування, в українській практиці прогнозування використовуються лише декілька методів, кожен із яких має, як переваги, так і значні недоліки [3].

Загальновідомо, що існує три підходи до прогнозування податкових надходжень: 1) за видами платежів; 2) за регіонами; 3) за галузями економіки.

Кожен із цих підходів вимагає певної процедури підготовки й розробки всього процесу прогнозування податкових надходжень, значних моральних, матеріальних, людських і фінансових затрат [4].

Але Ю. М. Воробйов і Л. З. Сітшаєва [3] виокремлюють зовсім інші підходи, стверджуючи, що існує лише два основних підходи до класифікації методів прогнозування податкових надходжень до державного бюджету.

Перший підхід передбачає дослідження закономірностей розвитку економічних процесів. До нього належать такі методи, як метод макроекономічних показників, міжгалузевого балансу, макроекономічний інтегрований метод.

Другий підхід базується на використанні економіко-математичних методів прогнозування. Це методи та моделі кореляційно-регресійного аналізу, методи та моделі прогнозування часових рядів економічних систем, імітаційні моделі [3].

Прогнози одних і тих самих показників, отриманих при використанні різної вхідної інформації і різних методів і моделей, можуть значно відрізнятися один від одного. В такій ситуації не зрозуміло, якому прогнозу слід довіряти більше. У даній ситуації виникає проблема вхідної інформації, яка використовується для розв'язання задач прогнозування.

Тому вже при постановці задачі потрібно враховувати той факт, що прогноз залежить від вихідної інформації, прийнятих припущень, заданих обмежень тощо і не може бути абсолютно точним, достовірним і однозначним [2].

В українській практиці бюджетного прогнозування найчастіше використовуються методи екстраполяції тренду.

Відомо, що найбільшу частку у податкових надходженнях становлять податок на додану вартість, податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизи та ввізне мито. У процесі дослідження були ідентифіковані чинники впливу на обсяги податкових надходжень кожної із зазначених видів податків (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники впливу на основні та найбільш суттєві види податків

Вид податку	Чинники впливу
Податок на додану вартість	Обсяг внутрішнього валового продукту; показники кінцевих споживчих витрат; динаміка роздрібного товарообороту підприємств; обсяг реалізації послуг населенню; валове нагромадження основного капіталу; зміни кон'юнктури валової доданої вартості за видами економічної діяльності; рівень інфляції
Податок на доходи фізичних осіб	Темпи росту номінального ВВП; витрати на оплату праці; рівень легалізації виплати заробітної плати; рівень мінімальної заробітної плати; рівень прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; рівень податкового навантаження; масштаби ухилення від оподаткування; рівень тінізації доходів
Податок на прибуток підприємств	Обсяг продукції промисловості; індекс цін виробників; рівень інфляції
Акцизний податок	Платоспроможність населення; обсяги імпорту та експорту; обсяги виробництва аналогічних вітчизняних товарів

Продовж. табл. 1

Вид податку	Чинники впливу
Ввізне мито	Обсяги імпорту товарів; темпи зростання виробництва в окремих галузях економіки; рівень інфляції; курс гривні до долара США та євро

Зауважимо, що при виявленні факторів впливу на стан надходжень до бюджету платежів податкового характеру важливим є проведення комплексного аналізу усіх можливих чинників [5].

Усвідомлення зазначених факторів має важливе значення, адже вони визначають політику оподаткування суб'єктів господарської діяльності, домогосподарств, а, отже, є орієнтирами для всіх суб'єктів економіки, фінансових менеджерів для формування і здійснення своєї податкової стратегії.

За даними Міністерства фінансів України [6] за 2011 р. в умовах активної реалізації структурних реформ, визначених Програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр., тривала тенденція до зростання економіки, що забезпечило стабільне виконання дохідної частини бюджету.

Протягом 2011 р. до Державного бюджету України надійшло 314616,9 млн грн, у тому числі доходів – 311898,2 млн грн, трансфертів з місцевих бюджетів – 2718,6 млн грн (рис. 1).

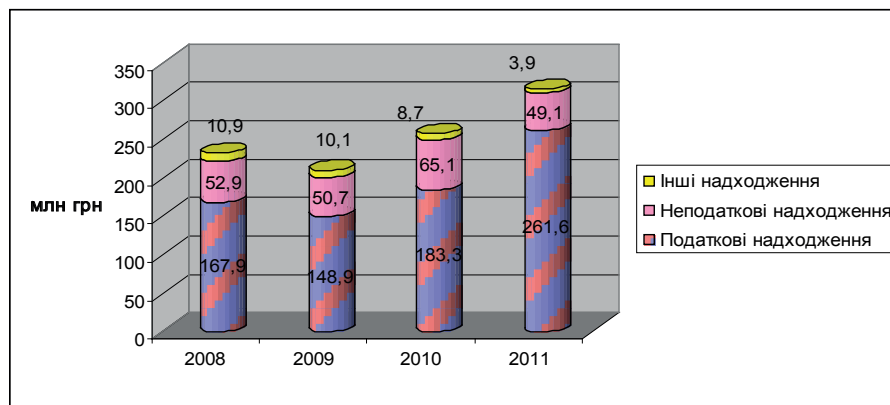

Рис. 1. Доходи Державного бюджету України протягом 2008–2011 рр.

З рис. 1 видно, що у 2011 р. збільшився обсяг надходжень до бюджету України, порівняно не тільки з 2010 р., а й з усіма попередніми розглянутими роками.

Значно зросли саме податкові надходження – 78,3 млн грн, або що те ж саме – на 42,72 %. Однак скоротилися неподаткові та інші надходження, а саме на 16 млн грн та 4,8 млн грн відповідно.

У табл. 2 подана динаміка надходжень тих податків, за рахунок яких найбільше поповнився Державний бюджет України.

З табл. 2 видно, що протягом 2008–2011 рр. спостерігалось перевищення питомої ваги

прямих податків у загальних доходах бюджету над непрямыми.

Якщо розглянути питому вагу прямих податків у доходах, то можна помітити, що у 2009 р. вона зменшилася на 3,12 % у порівнянні з 2008 р., у 2010 р. – збільшилася на 0,65 % порівняно з 2009 р., а в 2011 р. – знову скоротилася у порівнянні з 2010 р. на 0,12 %. Щодо питомої ваги непрямих податків у доходах бюджету, то, як видно з таблиці, вона у 2009 та 2011 рр. зросла у порівнянні з попереднім роком, а у 2010 р., навпаки, скоротилася.

Використовуючи дані податкових надходжень протягом 1992–2011 рр., за допомогою Microsoft Office Excel ми спрогнозували обсяг

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету України протягом 2008–2011 рр.

Період	Податок на прибуток підприємств	Податок з доходів фізичних осіб	Податок на додану вартість	Акцизний збір	Мито	Непрямі податки	Прямі податки	Доходи	Питома вага прямих податків у доходах	Питома вага непрямих податків у доходах
2008	43122,7	41210,8	85928,2	11673,5	11068	108669,7	84333,5	267512,9	31,52502	40,62223
2009	33048	44485,3	84596,7	21624,5	6328,8	112550	77533,3	272967	28,40391	41,23209
2010	40359,1	51029,3	86315,9	28316,1	8556,4	123188,4	91388,4	314506,3	29,05773	39,16882
2011	55097	60224,5	130093,8	33919,2	10462,8	174475,8	115321,5	398553,6	28,935	43,77725

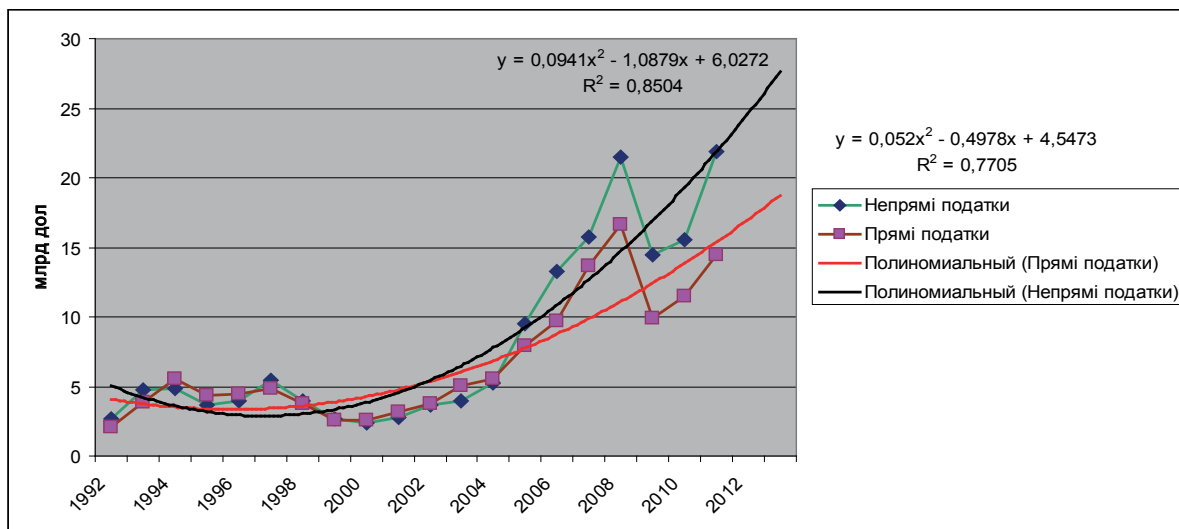

Рис. 2. Прогнозування прямих і непрямих податків до Державного бюджету України на 2012–2013 рр.

податків і отримали результати, представлені на рис. 2.

З рис. 2 видно, що величина достовірності апроксимації є більшою у непрямих податків, оскільки $0,8504 > 0,7705$. Це означає, що прогнозні значення непрямих податків більш імовірно можуть бути досягнуті, ніж прогнозні показники прямих податків.

А для того, щоб визначити, як саме впливає кожен вищерозглянутий податок на загальну суму податкових надходжень, скористаємося регресійним аналізом і визначимо прогнозні податкові надходження в цілому.

Підсумки регресійного аналізу системи «Доходи зведеного бюджету-фактори впливу» подано нижче (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Показники регресійного аналізу

Показник	Значення
Множинний R^2	0,997
R^2	0,995
Нормований R^2	0,993
Стандартна помилка	1,252
Спостереження	20

Таким чином, взаємозв'язок між обсягом доходів і надходженнями від п'яти податків має вигляд:

Таблиця 4

Показники регресійного аналізу

Показник	Коефіцієнт	Стандартна помилка	t-статистика
Y-перетин	0,549224069	0,809266796	0,67866873
Змінна X1 (Податок на прибуток підприємств)	2,169696314	0,521446763	4,16091626
Змінна X2 (Податок з доходів фізичних осіб)	2,49174493	0,632613618	3,938810134
Змінна X3 (Податок на додану вартість)	0,600732789	0,318337804	1,887092208
Змінна X4 (Акцизний збір)	1,233145529	0,734913728	1,677945971
Змінна X5 (Мито)	0,72961469	1,391683419	0,524267718

$$Y(t) = 2,17X1t + 2,492X2t + 0,601X3t + \\ + 1,233X4t + 0,73X5t + 0,549. \quad (1)$$

За допомогою вищенаведеної формули спрогнозуємо доходи бюджету на 2012–2013 рр.:

$$Y(2012) = 2,17 \cdot 21 + 2,492 \cdot 21 + 0,601 \cdot 21 + \\ + 1,233 \cdot 21 + 0,73 \cdot 21 + 0,549 = \\ = 152,273 \text{ (млрд дол.)};$$

$$Y(2013) = 2,17 \cdot 22 + 2,492 \cdot 22 + \\ + 0,601 \cdot 22 + 1,233 \cdot 22 + 0,73 \cdot 22 + \\ + 0,549 = 159,498 \text{ (млрд дол.)}.$$

Отже, за планом доходи Державного бюджету України на 2012 р. повинні зрости утричі. Здавалося б, що це не зовсім можливо, проте навіть величина достовірності апроксимації свідчить про те, що прогнози повинні збутися. Оскільки $R^2 = 0,995$, що є наближеним значенням до 1.

Порівняємо прогнозні показники, отримані нами при розрахунках з показниками, зазначеними у Постанові Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2008 р. № 828 «Про схвалення Прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 роки» зазначено ряд прогнозних показників доходів зведеного бюджету України (табл. 5).

Таблиця 5

Прогнозні показники доходів зведеного бюджету України [1]

Показник	Отримані результати, млн грн	Доходи зведеного бюджету (законодавчо закріплені)					
		млн грн			у відсотках до ВВП		
		Рік					
2012 р.	2010	2011	2012	2010	2011	2012	
Податок з доходів фізичних осіб	114285,29	79243,1	93716,5	109273,3	5,11	5,12	5,13
Податок на прибуток підприємств	89928,09	73898,2	86260,8	99532,3	4,77	4,71	4,67
Податок на додану вартість	236595,73	154160,8	184373,8	216242	9,95	10,07	10,15
Акцизний збір	62287,94	21973,7	26798,4	32173,2	1,42	1,46	1,51
Неподаткові надходження	–	64356	75089	86094,8	4,15	4,1	4,04
Інші доходи	–	13126,6	15295,7	17560,3	0,85	0,83	0,83

З табл. 5 видно, що, за прогнозами Кабінету Міністрів України, податок з доходів фізичних осіб у 2012 р. становитиме 102273 млн грн, за нашими прогнозами ми отримали значен-

ня 114285,29 млн грн отримане прогнозоване значення перевищує закріплене на законодавчому рівні на 12 %. Згідно з вищезазначеною постановою податок на прибуток підприємств

у 2012 р. становитиме 99532,3 млн грн, а ми отримали його значення 89928,09 млн грн, при величині достовірності апроксимації 0,9486, при цьому відхилення в розрахунках становитиме приблизно 10 %.

З вищезазначених розрахунків помічаємо, що майже точно збігаються наші прогнози з постановою Кабміну щодо прямих податків, оскільки величини достовірності апроксимації становлять 0,9 (майже 1), а розбіжності між прогнозними показниками становлять приблизно 10 %.

Звіт про виконання державного бюджету на 2010 і 2011 рр. показав (див. табл. 5), що протягом 2010 р. до бюджету України надійшло 183,3 млрд грн проти прогнозованих 368,6. Отже, бачимо, що прогноз не здійснився майже наполовину. Упродовж 2011 р. податкові надходження знаходяться на рівні 261,6 млрд грн. А у вищенаведеній табл. 5 бачимо прогнози: податки до бюджету надійдуть у розмірі 436,3 млрд грн. Знову помічаємо той факт, що прогнозні надходження до бюджету перевищують фактичні.

Отже, за допомогою проведених розрахунків нам вдалося спрогнозувати податкові надходження до бюджету на 2012–2013 рр., проте не всі вони можуть справдитися, адже для деяких податків величина достовірності апроксимації є досить низькою.

Основною метою написання статті став розрахунок прогнозних обсягів податкових надходжень до бюджету України.

На жаль, в Україні планування податкових платежів Державного бюджету характеризується великою кількістю проблемних аспектів. Це зумовлено тим, що наша система надходжень до бюджету не ефективна, методика стратегічного планування та прогнозування застаріла та потребує вдосконалення.

Провівши обчислення за допомогою Microsoft Excel, ми отримували рівняння регресії, у яке підставивши необхідні дані, легко змогли розрахувати прогнозні значення податків до бюджету України на 2012–2013 рр. За допомогою проведених розрахунків нам вдалося спрогнозувати податкові надходження до бюджету на 2012–2013 рр., проте не всі вони можуть справдитися, адже для деяких податків величина достовірності апроксимації є

низькою. І до того ж, ми не ставили перед собою за мету врахувати прогнозний курс гривні до американського долара й особливості розвитку економіки України в майбутньому.

І в останню чергу, вважаємо за доцільне відзначити той факт, що уряду будь-якої країни необхідно привертати достатню увагу даному питанню, адже саме прогнозування доходів (податкових надходжень) відіграє неабияку роль у момент визначення державних витрат, перебільшення прогнозного обсягу яких може призвести до негативних наслідків у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2008 р. № 828 : станом на 16.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2009-%D0%BF>. – Назва з екрана.
2. Башуцька О. С. Податкове планування та прогнозування в системі податково-бюджетного регулювання / Башуцька О. С. // Наука й економіка. – 2010. – № 1 (17). – С. 7–10.
3. Воробйов Ю. М. Прогнозування надходжень в контексті Податкового кодексу України [Електронний ресурс] / Воробйов Ю. М., Сітшасва Л. З. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_4/02st.pdf. – Назва з екрана.
4. Ковтунович Н. Л. Особливості прогнозування податкових надходжень (по основних платежах) [Електронний ресурс] / Ковтунович Н. Л., Рибачок Н. П. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/_portal_Soc_Gum_Efp_2010_11_vypusk_11_19_22.pdf. – Назва з екрана.
5. Свердан М. М. Податкові надходження бюджету: аналіз та прогнозування [Електронний ресурс] / Свердан М. М., Корзаченко О. В. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20120322/7_sverdand.pdf. – Назва з екрана.
6. Міністерство фінансів України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>. – Назва з екрана.